

מדת ההליכה

[א] וילך משה

היה תמיד מוסיף והולך ומתעלה בצדקתו ומדריגתו בכל רגע ורגע, ולכן רק סמוך למיתתו הגיע לפסגת חייו הרוחניים עד שנהפך לגמרי להיות כאיש האלקים. וזה גופא היתה אופי התוכחה של מרע"ה לבני ישראל, שאין להם להסתפק במה שהשיגו כבר, אלא להתאוות תמיד לעלות ולהתחזר יותר להקצ"ה ולהתעמק בעבודתו. והוסיף צס' קרבן העני, להג"ר יעקב קטינא ז"ל (שס) שהרי בשנים מתחלפות פר' נצבים ופ' וילך מחוזרים אהדדי ונקראים צידד, והקשר ביניהם הוא שמרע"ה הוכיח את בני ישראל "אתם נצבים היום כלכם וגו'", כלומר, אתם נוהגים כמו המלאכים שעומדים כל ימי חייהם במדריגה אחת, וזה לא טוב, אלא צריך תמיד להיות בצחינת "וילך וגו'", לעבור ממדריגה למדריגה ברוחניות. וזהו שהעיד הכתוב על מרע"ה בעצמו, שאף ציוס מיתתו "לא כהתה עינו ולא נס לחה וגו'" (דברים ל"ד, ז), שמעולם לא פסקה ממנו מדת ההליכה וצחינת הולך, שהיה תמיד שואף לעלות ממדריגה למדריגה בעבודת ה'.

[ב] וירא ה' בי בר לראות

וגם מעיקרא רק צחר הקצ"ה במרע"ה מכיון שהיה צו מדת ההליכה, שתמיד השתדל להוסיף לידע את הקצ"ה יותר. דכתיב "וירא והנה הסנה צער צאש והסנה אינו אכל. ויאמר משה אסרה נא ואראה את המראה הגדל הזה מדוע לא יצער הסנה. וירא ה' כי סר לראות ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה ויאמר משה ויאמר הנני" (שמות ג, ז-ד). ואיתא צילקוט (רמו קס"ט), ויאמר משה אסורה נא ואראה, רבי יוחנן אמר שלש פסיעות פסע משה, ריש לקיש אמר לא פסע אלא צוארו עקם. אמר הקצ"ה נצטערת לראות חייך שאגלה עליך, מיד ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני וכו' ע"כ. הרי שהקצ"ה רק גילה את עצמו למרע"ה מכיון שהתקרב ועיקם את צוארו כדי לעיין בהסנה שצוער ולהצין אמאי הוא אינו נצרך צהאש. והעיר צס' שם דרך, להג"ר שמחה

כתיב "וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל" (דברים ל"א, א'), אבל הרי אינו מפורש להיכן הלך מרע"ה. ופירשו האבן עזרא (שס) והרמב"ן (שס) שהלך ממחנה לוויה למחנה ישראל להודיע לכל שבט ושבט שהוא עומד למות ולנחם אותם במיתתו שלא יפחדו ושיצטחו לצס בדברי יהושע. אך עוד איתא במדרש תנחומא (וילך אות א') אין וילך אלא לשון תוכחה וכו' ע"כ. ויש להצין היכן מרומז ענין של תוכחה בהליכה מרע"ה ומהו תוכנה של התוכחה ההיא. וצס' דודאים צשדה (פר' וילך) וצס' שם משמואל (תרפ"א) פירשו ש"וילך משה" קאי על הילוך רוחני ממדריגה למדריגה. שהנה האדם צעלמא נקרא הולך כיון שהולך ממדריגה למדריגה, לעומת המלאך שנקרא עומד, כיון שהוא עומד לעולם באותה מדריגה שבו נצרה. וכמו שפי' השל"ה הק' (נח תורה אור אות ג'), חולין נר מנזה אות י"א), והס' מגלה עמוקות (ואתחנן אופן ג'), והכלי יקר (ויקרא י"ח, ד') את הא דכתיב "ונתתי לך מהלכים צין העומדים האלה וגו'" (זכריה ג, ז'), שהמהלכים הן בני אדם שאינם נולדים צשלימות האחרון רק צריך להיות מהלך משלמות לשלמות, משא"כ המלאכים שנקראים עומדים שמתחילת יצירתם הם צשלמות האחרון שלהם ולאורך קיומם הם תקועים צמעמדם הראשונה. ועצם הדרך שצה ניהל מרע"ה את עצמו היתה מהות התוכחה של מרע"ה לבני ישראל באותה שעה. שהרי גם צסוף ימיו לאחר שהשיג את כל מה שהשיג צמשך חייו, לא הניח ידו כלל או פירש לגמלאות, אלא עדיין היה משתוקק לעלות ממדריגה למדריגה ולהתקרב יותר להקצ"ה.

וצאמת רק מתואר מרע"ה כ"איש" האלקים" צסוף חייו כשכתיב "וזאת הצרכה אשר צרך משה איש האלקים את בני ישראל לפני מותו" (דברים ל"ג, א'). והעיר צס' שמועת יצחק, להג"ר יצחק מווארקי ז"ל (שס), שצכל התורה לא מצינו שנקרא מרע"ה "איש האלקים" רק כאן, וזהו מפני שמרע"ה

זיסקינד צרוידא ז"ל (שס) שצאומה שעה כזר היה מרע"ה אז בחכמה וגדול צמעלת הנצואה וכמש"כ הרמב"ן (שס י"ג), ומכ"מ למרות דרגתו הגדולה, עדיין השתוקק לעלות ולהתעלות יותר, ולא היה נמצא אצלו אפילו זכר של שאנונות או שובע כלל. ובגלל שמרע"ה תמיד זיקש להוסיף להתעמק יותר בדרכי הקב"ה, זכה לגילוי פני השכינה נוספת וגם להתמנות כגואלן ומנהיגן של בני ישראל. ועל ידי מדה זו ג"כ רכש מרע"ה את קרני ההוד צרדתו מהר סיני, דכתיב "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו וגו'" (שמות ל"ד, כ"ט). ואיתא במדרש רבה (פר' מ"ז אות י"א), ומהיכן נטל משה קרני ההוד וכו' עד שהיה כותב בקולמוס נשתייר קימעה והעצירו על ראשו וממנו נעשו לו קרני ההוד וכו' ע"כ. והדיו שנשאר בהקולמוס מרמז להצנה נוספת בחכמת התורה. והיינו שגם לאחר שלמד מרע"ה את התורה אצל הקב"ה והשלים את תפקידו בכתיבת התורה, עדיין השתוקק לעוד ועוד, ונפשו הנמאה והכמהה לא מנאה רוויה עד שאפילו את שיירי הטיפות של הדיו שנותרו בקולמוס זיקש גם כן להשיגם ולהתענג בהם. והנהגת מרע"ה מלמדת אותנו שכל אדם אפילו כשהוא הגיע לשיא הגבוה של הר סיני וקבלת התורה, יש מקום להתגדל יותר ולהתעלות יותר בהסולס של עבודת ה', שראשו מגיע השמימה ממע.

ג] ויעקב הלך לדרכו

ונראה שמדת ההליכה היא הנושא המרכזי בהמחלוקת המתמשכת בין יעקב ועשו. ולכן שרו של עשו הכה את יעקב אבינו דוקא צרגליו וכדכתיב "וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו וגו'" (בראשית ל"ב, כ"ו). ונקט הגר"א צפירושו לס' היצירה (פ"ה מ"ח) שצוה התכוין עשו לפגוע ולהחליש את כח ההליכה של יעקב אבינו צעניני רוחניות. והגר"א הוסיף שמה"ט צחדש תמוז דוקא, שהוא צרשות עשו ותחת שליטתו וכדאיתא צוזה"ק (יתרו ע"ח): נכשלנו צחטא המרגלים שבו השחתנו את הרגלים שלנו וכח ההליכה, שהשתמשנו עמהם למרוד בהקב"ה ולהתנגד לארץ ישראל. וגם צחדש תמוז חטאנו צחטא העגל דכתיב צביה "לך רד כי שחת עמך וגו'" (שמות ל"ב, ז'), שמרע"ה היה צריך לילך למטה ולירד ממדריגתו צשעת קבלת התורה כדי לטפל צבני ישראל. וכל זה מפני שעשו ניסה להגביל את הרגלים של יעקב אבינו ואת היכולת שלו להלך למעלה צעניני רוחניות. אצל כתיב "וידו אחזת צעקב עשו וגו'" (בראשית כ"ה, כ"ו), שיעקב אבינו זכה להתגבר ולהפוס את

רגלי עשו שטמון בהם כח ההליכה, ולכן הצליח יעקב אבינו להתגדל תמיד למרות כל הצרות שהתרחש אצלו. ואפילו מצינו שנתעלה יעקב אבינו צאותו הזמן שהיה שרוי צביתו של לצן הרשע. דכתיב "וישב לצן למקמו ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלקים" (בראשית ל"ב, א'–ב'). וכתב המשך חכמה (שס) שמי שיש לו איש קדוש כיעקב צתוך ציתו, הלא ראוי להתצטט ממעשיו ומחכמתו ולקיים צו "הלוך את חכמים וחכם" (משלי י"ג, כ'). ולא כן היה אצל לצן, אלא כאשר הלך יעקב ממנו שב "לצן למקמו" הראשון, היינו מצבו הרע צדיעות וצמידות, רמאי ואוהב ממון. אצל "ויעקב הלך לדרכו", שהצדיק והתלמיד חכם האמיתי, הוא הולך ממקום הראשון למעלות גדולות וכמו שאמרו (צרכות סד). תלמידי חכמים אין להם מנוחה צעולם הזה וצעולם הצא שמתוספים מעלה ומעלה מיום ליום, וגם זכה על ידי זה להשראת השכינה וכדכתיב "ויפגעו בו מלאכי אלקים". הרי שגם צביתו של לצן, שהוא מקום פנוי ונטול מקדושה, יעקב אבינו עדיין היה הולך ומתגדל ומוסיף צרוחניות, וכיון שטרח להתגדל בכל מצב זכה להפגש פעם נוספת עם השכינה.

ד] הליכה מתוך שינה

וכמו שמרע"ה הקפיד להלוך ולהתגדל אפילו צסוף חייו וכשכזר הגיע לשיא של חכמה ונצואה, ה"ה שמוטל על כל אחד לעבוד על עצמו ולהשתדל לעלות תמיד בהמעלות של עבודת ה', אפילו לאחר שהגיע לגיל מצוגר ועסוק בהטרדות של החיים המשפחתיים. והנה סדר צרכת השחר שאנו אומרים בכל יום הוא צעקבות ההתקדמות של האדם כשהוא מתעורר צצקר, ויש צרכה מיוחדת המתאימה לכל אחת מהחוויות שעוצרים על האדם בכל יום. דאיתא צגמ' צרכות (ס:), כי מתער, אומר אלקי, נשמה שנתת צי טהורה וכו', כי שמע קול תרנגולא, לימא צרוך אשר נתן לשכוי צינה להצחין צין יום וצין לילה, כי פתח עינייה, לימא צרוך פוקח עורים, כי תריך ויתיב, לימא, צרוך מתיר אסורים. כי לציש, לימא צרוך מלביש ערומים. כי זקיף, לימא צרוך זוקף כפופים. כי נחית לארעא, לימא צרוך רוקע הארץ על המים. כי מסגי, לימא צרוך המכין מצעדי גבר. כי סיים מסאנייה, לימא צרוך שעשה לי כל צרכי. כי אקר המייניה, לימא צרוך אזור ישראל צגצורה. כי פריס סודרא על רישיה, לימא צרוך עוטר ישראל צתפארה וכו', כי משי אפיה, לימא צרוך המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי וכו' ע"כ. אך יש לתמוה אמאי אין אנו מתחילים את הסדר של צרכת השחר עם הצרכה של

ללמוד התורה. והרי הדוגמא האחרונה שהביא הרמב"ם הוא "ואפילו בעל אשה וצנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה". ומשמע מזה, שבנוגע ללימוד התורה, רמת הקשיים והמכשולים של מי שהוא בעל אשה וצנים הוא למעלה מפילו מן העני שמתפרנס מן הצדקה או מן הזקן שהוא בעל יסורים, והלא דבר הוא. ונראה שזה אינו בגלל מגבלות הזמן הכרוכות בגידול ילדים, אלא הוא מפני שהבעל אשה וצנים עלול לחשוב בטעות שהתפקיד הפרטי שלו כצד הושלמה, ושבו אינו מוטל עליו לעלות יותר בהמעות של קדושה ורוחניות. ולכן הדגיש הרמב"ם שגם הבעל אשה וצנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה. כלומר שכל אחד חייב לחקות את הדוגמא של מרע"ה שהמשיך להלך תמיד למעלה בענייני רוחניות אפילו לאחר שניתן התורה על ידו, וזכה להיות אב בחכמה וגדול במעלת הנבואה.

[ו] ונרדמים הקיצו מתרדמתכם

ונראה שאחד מן המסרים של תקיעת שופר בראש השנה הוא להתחזק במדת ההליכה, לשאוף להתגדל תמיד בכל מצב ובפרט אפילו לאחר שזכה האדם להגיע לגיל מבוגר והואם כראש משפחה. שהרי כתב הרמב"ם (פ"ג תשובה ה"ד) ו"ל, אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמז יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם וכו' עכ"ל. ויש להזין באיזה ענין אנו ישינים כל השנה אפילו בשעה שאנחנו ערים, וגם מדוע הוסיף הרמב"ם שאנו לא רק "ישינים" אלא ג"כ "נרדמים". ועוד ז"כ אמאי דוקא כאן בחר הרמב"ם לתאר את הקצ"ה כ"בוראכם" מכיון שלא השתמש עם תיאור זה בשום מקום אחרת במשנה תורה. והנה הפעם הראשונה שהופיע תיבת "תרדמה" בפסוקי התורה הוא בשעת יצירת חוה כשכתב "ויפל ה' אלקים תרדמה על האדם וישן וגו'" (שם). וא"כ י"ל שס"ל להרמב"ם שהשופר באה לעורר את האדם מהתרדמה של עסקי המשפחה, ולהזכיר לו את החיוב הפרטי לשפר את עצמו, ותמיד לעלות בהליכה רוחנית ממדריגה למדריגה. ולכן סיכם הרמב"ם "וזכרו בוראכם", שהוא רמז להא דכתיב "וזכר את בוראריך בימי בחורתך וגו'" (קהלת י"ב, א'), כלומר שאפילו כשהאדם הזדקן אין לו לשכוח מהשאיפות הרוחניות שהיה לו קודם שנעשה בעל אשה וצנים, כשהוא עדיין היה בחור.

[ז] ברא ברעיה דאבוה

המעציר שינה מעיני וכו' שהוא לכאורה קאי על אותם הרגעים הראשונים שבהם האדם מתעורר. והיאך אנו מצרכין צרכה זו בסוף הרשימה של צרכת השחר אחרי שהיינו ערים כבר לתקופה ממושכת.

ותי' צס' עיון תפילה, להגר"ש שוואב ז"ל (עמ' ל"ח), שזהו מפני שיש הרבה צנ"א שפותחים את עיניהם ולבזשים בגדים וכו' ועוסקים בהרצה מיני עניינים אך כל הזמן הם באמת נוסעים בתוך שינה, שכבר שכחו על התפקיד הפרטי שלהם, והחיוב להמשיך להתגדל ולעלות במעלות של רוחניות ועבודת ה', בגלל שהם סוברים שכבר סיימו את המשימה שלהם. דכתיב בשעת יצירת חוה מתוך הללע של אדם הראשון, "ויפל ה' אלקים תרדמה על האדם וישן ויקח אחת מללעותיו ויסגור בשר תחתנה" (בראשית ז', כ"א). אך הרי אף פעם לא מנינו שאדם הראשון התעורר מאותה תרדמה. שכאשר אדם הראשון היה נמצא לצדו בהעולם, קודם שהתחתן עם חוה ולפני שהיה לו משפחה, היה צרור אללו שיש לו משימה ייחודית ואישית, ושצריך לעבוד על עצמו כדי להשיגו. אבל אחרי שהמשפחה שלו התחיל להתפתח, והוא התחבץ בניהול המשפחה, הרי הוא שכח על התפקיד הפרטי שלו, והחיוב להמשיך להתקדם ולהשתפר. ואופי השינה שנפל על אדם הראשון בשעת יצירת חוה היינו שכחה על החיוב הפרטי שלו להתגדל תמיד ולהמשיך לעלות בהמעות של רוחניות ועבודת ה'. שמכיון שהושם האדם לראש משפחה הוא מתחיל לחשוב בטעות שהמשימה שלו הושלמה, ורק מוטל עליו עכשיו להדריך את ילדיו. ויש הרבה צנ"א שהולכים כל היום וכל החיים באותו תרדמה, ולכן רק בסוף כל הצרכות של צרכת שחר אנו מצרכים המעציר שינה וכו' שקאי על אותה השינה המונע אותנו מלעלות בענייני רוחניות.

[ח] אפילו בעל אשה ובנים חייב בתלמוד תורה

ולפי"ד יש להזין מש"כ הרמב"ם (פ"א ת"ת ה"ח) ו"ל, כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה וצנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה וכו' עכ"ל. וכשהרמב"ם מדגיש שהחיוב בתלמוד תורה מוטל על כל איש ואיש בשוה והוא מפרט את כל הכלולים במצוה זו, כנראה שהוא מסיים עם האדם שהוא קשה ביותר בשבילו

ומרע"ה צאמת זכה להלוך ממדריגה למדריגה ברוחניות לא רק בחייו אלא אפילו לאחר מותו, דכתיב "וילך משה וגו'" (דברים ל"א, א'), אך כתיב מיד אחרי כן "ויאמר אלהים בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד ללכת ולצוא וגו'" (שם ז'), הרי שבסוף ימיו שוב לא היה מרע"ה יכול להלוך בעצמו. וצ"ל מלחמות יהודה (פר' וילך) הביא בשם החת"ס ז"ל שבאותה שעה היה מרע"ה עדיין חשוב כהולך ע"י שאלא"ו ותלמידיו מחזיקים בדרכו ולומדים את תורתו. שכבר פירש החת"ס סופר צ"ל תורת משה (בעלותך הפטרה) את הא דכתיב "ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה וגו'" (זכריה ג', ז') שהאדם גדול מן המלאך, שהמלאך עומד במדרגה אחת משאל"כ האדם שיכול לילך ולהתגדל במעלתו. אך כל זה היינו רק כשהאדם עודנו חי, אבל לאחר שמת, גם האדם נעשה כעומד, שכיון שמת נעשה אדם חפשי מן המלות, ואם אין מלות אין הילוך של עליה וישנה רק עמידה בדרגה אחת. אמנם אם יש לו בנינים או תלמידים נדיקים שנייה אותם, הוא יכול לזכות על ידיהם לילך ולהתגדל גם לאחר מותו. והוא שאמר הנביא "ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה", כלומר אם תזכה רבים אז יהיה לך עדיין בצחינת מהלכים אפילו לאחר מיתתה כשאתה נמצאת כבר בין המלאכים שהם עומדים. והוא דכתיב "הנך שכב עם אצתיך וקם וגו'" (דברים ל"א, ט"ז), ואיתא בגמ' סנהדרין (נ"ב) מכאן שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים, שאפילו לאחר שמת האדם והלך לשכב עם אצתו יכול לקום אחרי כן ע"י תחיית המתים. אך יש להוסיף, שאפילו בשעה שמרע"ה היה הולך לשכב עם אצתו לאחר מיתתו, הוא עדיין יכול לקום ולילך למעלה ממדריגה למדריגה ברוחניות ע"י שבני ישראל ממשיכים בדרכו.

ומה"ט איתא במדרש (בראשית מ"ט, י"ד) שמי שיש לו בן היגע בתורה אחריו הוא כאילו לא מת וכו' ע"כ, וכיוצא"כ איתא בהפסיקתא וז"ל (חקת קמ"ג ע"ב) כל שמת

ומניח בנו תחתיו ממלא מקומו אינו מת. הרי שגם המת יכול להיות עדיין בצחינת חי והולך ולעלות ממדריגה למדריגה ע"י שבני שומרים את המלות והולכים בדרכו. והוא דאיתא בגמ' עירובין (ע:): יורש כרעיה דאצוה וכו'. ויש להבין אמאי הבן שממלא מקום אצו חשוב ככרעיה דאצוה ולא כראשו או כידו של אצו. וצ"ל פחד יצחק (אגרות וכתבים סי' רמ"ב) פירש שזהו מפני שהרגל הוא האצו שעל ידו נעשה האדם למהלך. והמימרא ש"צ"ל כרעיה דאצוה", רוצה לומר, שאם האב מת ונמצא מצד עצמו צמצם של עמידה, מכ"מ אם הניח אחריו בן הגון, הרי הבן יכול להפוך את אצו עוד הפעם לצחינת מהלך, שבכחו להעלות ולהתקרב את נשמת אצו אל הקב"ה אפילו לאחר מותו. ואיתא בגמ' ר"ה (ל"ב), שבאש השנה ויום הכפורים ספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפני הקב"ה, והביא הדרכי משה (סי' תרכ"א) מהתשו' מהר"י ווייל (סי' קצ"א) שלכך נקרא יום הכפורים בלשון רבים שהוא שייך בין להחיים ובין להמתים. וכתב דדרשות חת"ס סופר (עמ' שכ"ו) שספרי חיים היינו לאותם שהם עדיין חיים, וספרי מתים היינו דין וחשבון לנשמות שנפטרו כבר. שצ"ה ויה"כ הקב"ה יושב ודן את האצות מן הדורות הקודמים לפי מעשיהם של הבנים והנכדים ודורות הבאים, שאם חסו"ש יש חסרון צמעי הצנים הרי זה משפיע על האצות בעולם האמת ומעבד להם מנוחתם, כי אצותינו צריכים לתת דין וחשבון על צניהם, ואם הם מתנהגים כשורה יש עליה לנשמתם, ואם לאו יש תביעה עליהם. וא"כ בתקופה הזאת, שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני הקב"ה, יש לנו אחריות נוראה, לאצות אצותינו להמשיך בעבודתם ולהחזיק בדרכם של התורה והמלות. ואם צנערינו וצוקנינו נלך להשתדל לקיים דמותו של מרע"ה שהיה תמיד בצחינת "וילך", וגם אנחנו משתוקקים תמיד לעלות ממדריגה למדריגה בשמירת המלות ולימוד התורה, אי"ה הקב"ה יסייע אותנו ג"כ להיות תמיד בצחינת מהלכים ויגמור ויחתום אותנו בתוך הספר של חיים טובים.

